

К 63.

Доктор А. КОМПАНИЕЦ

ла доктор В. ТРОИЦКИЙ

СЫПНОЙ ТИФ ТЕГЕН ООРУ ОЛ НЕ, ОНЫЛА КАНАЙДА ТАРТЫЖАР

0144654-Б,

ОЙРОТСКИЙ ОБЛАСТЬТЫН
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ

г. Ойрот-Тура

1939

63
Доктор А. КОМПАНИЕЦ
ла доктор В. ТРОИЦКИЙ

Проверено
1949 г.

СЫПНОЙ ТИФ ТЕГЕН ООРУ ОЛ НЕ, ОНЫЛА КАНАИДА ТАРТЫЖАР

(Экинчи чыгарганы)

Алтайская Областная

БИБЛИОТЕКА

0144654-Б₁

ОЙРОТСКИЙ ОБЛАСТЫН
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ

г. Ойрот-Тура

1939

Бу брошюра сыпной тиф канайда тар-
кап турганын, оныла кандый дьолдор
ажыра кижн оору таап дьат база онон'
чеберленерине кандый кем-иштер керек
болгонын дьарттап дьат. Брошюра сран'-
ай элбек кычыраачыларга чоттолгон.

Ответ. редактор перевода *Н. Буранаксв.* Техн. редактор *А. Хахолин*
Сдано в набор 22/II-39 г. Подписано к печати 6/VII-39 г. Формат бумаги
60×92¹/₁₆. 1¹/₂ п. л. (41500 зн. в 1 п. листе). Уполн. облита № Б-166.
Заказ № 684. Тираж 1500 экз.

Гор. Ойрот-Тура, тип. им. Клары Цеткин, Социалистическая 20-а.

Кире сѣс

СССР-да сыпной тиф—ол каан башкарузынан' ла империалистический дьуудан' арткан уур энчизи.

Каан дьан'ы тужунда сыпной тиф оорула государственный кючиле тѣзѣлгѣлю тартыжу дьок болгон. Крестьянствонын' культурный база материальный ѣзюми сюрекей тѣмѣн болгон. Онын учун сыпной тиф бистин' тербезенчи, карануй деревнелерге буудагы дьок дьайылып, кезик аразында кѣп ѣлюмдерди дьетирип турган.

Империалистический дьуудын' туркунына сыпной тиф дьыл тоозына кѣптѣп, 1918 дьылдын' учунан' ары дѣзе ол сюрекей элбеген. Гражданский дьуунын' ла интервенциянын' дьылдарына (1918-1922 дь дь.) сыпной тифла оорыгандардан' тоололгоны 6.000000 болгон.

Дье ол, оорыгандардан' дьюкле тоого алынгандары. Оорыгандардын' тоозы оной кѣп болгон деп бодоор керек.

1922 дьылдан' ала сыпной тиф оорудан' оорып тургандар тоозы дьыл сайын астап турган. Эмдиги ѣйдѣ СССР-н райондорынын' кѣп сабазында сыпной тиф ооруны торт дьок ѣткен.

Дье андыйда болзо, бистин' ороондо сыпной тиф кайдада бастыразы дьок болор учурлу. Ондый болбозо, онын' дьюкле кюн'жюкте дьаткан дьери, ол оорудын' дьан'ыдан' кѣдюрер тамыры болоры маат дьок.

Бистин' социалистический дьазалдын' кандыйда промышленностьто ло база анайда ок дьурт хозяйствонын' дьен'юлери СССР колкючиле дьаткан бастыра албатызынын' дьадын-дьюрюмин база культуразын бийик кѣдурген. Ол бистин' ороондо сыпной тифти чек дьок ѣдер органы ачып дьат.

Сыпной тифле тартыжары, онын' таркаар аайы ла дьолын дьазап билип алган керегинде дьен'илип дьат.

1909 дьылдан' бери французский ученый Николляныи' ижинен' сыпной тифтин' таркаар кара дьан'ыс аргазы бийт болгоны дьарлу.

Оору кижиде бийт дьок болзо, айлачдыра улуска онон' дьеткер дьок. Онойдо кёрюп келгенде бийт ёзёринё база таркарына дьай беречи дьалдьыр, **кирлю шалырт** кёптен' дьуулганынан'—олор ончозы--сыпной тиф таркарына **болужып** дьат.

Бийт бар дьерде оныла эрчимдю, кайра базыт дьок, юзюк дьок тартыш биске сыпной тифтан' онын' бар дьерлеринде торт дьоголторго аргазын дьетирер. Ол керекти бюдюрерге, сыпной тифле тартыжар тартышка дьан'ысла санитарный, хозяйственный, советский ле партийный организациялар кожулар эмес, дье бастыра колкючиле дьаткан элбек албаты кожулар учурлу.

Онын' керегинде, кажыла гражданин сыпной тиф кандый оору, ол канайда таркап дьат, база оныла канайда тартыжарын билер учурлу.

Сыпной тиф канайда ёдюп дьат

Сыпной тиф—уур, дьеткерлю оору. Ол кёп сабазында дьюзюн-дьююр ён'дю болуп катуланьп база кенедерине кезик аразында ёлюмге (100 ооруган кижиден' орто тооло тоолозо, 10 ёлюп дьат) дьетирип дьат.

Сыпной тиф табынчада башталып дьат. Кёп сабазында ол кенетийин эт изидюзи ажыра, калтыраш баштын' оорузы, бут ла белде оодо уужап турар оорулу болуп башталып дьат.

Оору башталган кийнинде 4—5 кюндер ёткён сон'ында эн' баштап ичтин' дьартыктарында база колдордо айсадала колдордын' юйелеринде быдьыраш чибирткендер башталып дьат. Удабай ол чибирткендер оору кижинин' эдинин' бастыра бойына таркап дьат, дьайымга дьан'ысла дьюзю артып дьат. Ол чибирткендер булавканын' бажы кирелю мырчактар кемдьюлю кеберлю болор, **ёниногоон ол эмезе кёккызыл болор**. Оныла коштой кижинин' эдинин' изюзи (температуразы)там дьаанаар. Кёп сабазында оору кижинин' санаазы караңуйлап, булгалып эрмек айдып турар, кёзи дьымыларга дьууктап калган, канду болор, 9-11 кюндер ёткён кийнинде бызырулар кугарып, табынча дьоголып турар. Бызырулар болгон дьерлерден' кижинин' терези тюлеп турар. 12-14 кюндер кийнинде эттин' изюзи тёмёндёп дьат, а кезик аразында кенетийин тёмёндёйт.

Кижинин' санаазы дьарып турар. Бастыра бойы сергеп турар.

Оору катуланган тушта дьорек ижи уядап, ол эмезе кандый бир учурлу органдарынын': мээ, ёкпё, бёёрёк юрелип, оору кижиге ёлюп дьат. Сыпной тиф оорузы карган ла аракычы улуска сюрёккё кюч. Олордо бу оору кёп са-базында ёлюмле божоп дьат.

Сыпной тиф—дьугуш оору

Сыпной тиф--дьугуш оору. Кандыйла дьугуш оору бойы башталып турган эмес, оны анылу дьугуш баштачы-микробтор экелип дьат.

Микробтор дегени--ол сюрёккё кичинек, ан'ылу дьеп-сели дьок кёскё кёрюнбес, тынду немелер. Олорды табарга ан'ылу микроскоп деп атту приборло тузаланып дьат. Микроскоп дегени немени дьаанадып ийер кёп шилдерден' эткен кёрюп турган немени 600-1000 катап дьаанадып турар неме болуп дьат.

Микробтор бастыра природада сюрёккё таркамду. Олор кейде, сууда, дьерде, кижинин' эдинде дьюзюн-дьююр тынду немелердин' ичинде бар болгылап дьат.

Дье ол микробтордын' кёп сабаларынын' кижиге дьеткерлери дьок. Кезик аразында олор кижиге тузазын дьетирглеп дьат. Темдектезе, кезик микробтордын' шылтуузыла дьердин' ажы кёптёп дьат. Кезик микробторды спирт, уксус, сыр эдерге тузалапгылап дьат.

Кижиге кезигинде тузалу дьеткери дьок микробтор ло коштой биске сюрёккё дьаан дьеткерин дьетирип турган микробтор бар. Олор кижинин' эдине ёткилеп алып корондор дьазаглап дьат, оныла кижинин' организмн' корондоп-оорыдып дьадылар. Ондый ооруларды дьугуш оорулар деп алап дьат. Олордын' тоозына: ичтин' тиф, дезинтерия, (канду чычкак) ёскёдё балдардын' оорулары, темдектезе, скарлатина, дифтерия, корь база ёскёлёриде кирип дьат. Сыпной тифте олооруларга кожылып дьат.

Дьугуш оорула ооруурга турган болзон' ол ооруды оорудатан —микроб организмга киргедий болзын. Ол микроб организмга кирери база оны бир кижинен' бир кижиге дьуктылары дьюзюн—дьююр оорулар, дьюзюн-дьююр дьолло ёдюп дьат.

Брюшной тиф, дизентерия тужунда ол ооруларды оорудатан микробтор кижинин' ичегезинде болгылап дьат. Кижиге тышкары барып дьен'илденер тушта айландыра дьат.

кандарга таркап дьат. Олор ичип турган сууга, дьип турган курсакка дьугуп, оныла кожо кижинин' оозы ажыра кижинин' организмына кирип, оны ажыра оорыдып дьат.

Сыпной тифле оорыдатандары—ол эн' кичинек дегин микробтордон' кичинек микробтор, онын' учун олорды сверхмикробтор (ультромикробтор) деп адаган, олорды дьакшы микроскоптор ажырада арайдан' кёрюп дьат. Сыпной тифтин' оорузын оорыдатан микробторды юренип тапкан эки юренгендерди (ученыйларды) кюндюлеп, ол микробторды олордын аттарыла Риккетский Провачека деп адагандар.

Сыпной тифты оорыдатан микробтор кайда дьаткылап дьат база олор кижиден' кижиге канайда таркап дьат?

Сыпной тифтин' дьугужы кайда болуп дьат?

Сыпной тифтин' дьугушту баштаньзы канайда таркап дьат?

Бу суракка чын кару берерге ученыйлар сыпной тифле оору кижинин' ичинен' бастыра чыккан немени шин' деп кёрөгөндөр: чилекейди, какырыкты, сидикти, база бокты. Дье ондыйда болзо, оной' бирде, дьугуш оорулу неме тапагандар.

Онын' кийинде, сыпной тифле оорудатан дьугушту баштань малария база ёскёдё оорулардый оору кижинин' канында болбозын деп шююлте болды.

Онын' аайын билип аларга, 1900 дьылда орус ученый Мочутковский сыпной тифле оору кижинин' канын бойын' терезинин' алдына кийдирди. 18 конок ёткён кийинде Мочутковский сыпной тифле оорыды.

Мочутковскийдин' примерин ёскё ученыйлар ёткюрдилер. Олор бойлорын' дьюрюмин дьеткер алдына тургузып оору улустын' канында дьугуш оору барба деп билип аларга бойлорына оны дьугуштырып тургандар. Сыпной тифтин башталгазы кижинин' канында болуп турганы онойып табылган болгон.

Сыпной тифти оной' ары билип алар керегинде шин' жюлерле ченемели мал ажыра ёдип турган. Сыпной тифле ооругандардын' кандарын, дьюзюн--дьююр тындуларга (кижи-кийкке, (объезьян), кроликтерге талайдын' чочкозына, ак чычкандарга) чачып туруп, юренгендер, сыпной тифле белен ооруры—кижи кийкке (объезьян) база талайдын' чочколоры деп билдилер.

Эмди сыпной тифти лабораторияларда юренер тушта ол айдылган тындуларла тузаланглап дьат. Сыпной тифле оорыганнын' канын ол айдылган тындулардын' канына кожор болзо, олор оорыгылап дьат.

Сыпной тиф канайда таркап дьат

Сыпной тифти оорыдып турган дьугуш оору кижинин' канында болып турган болзо, ол су-кадык кижиге канайда таркап дьат?

Кезик оорулар тужунда, дьугуш оорулар дьюзюн— дьюзюр курттар (томоноктор, бийттер, сегерткиштер) ажыра таркап туру деп дьарталганынан бери удаган болгон. Ол айдылган куртар оору кижинин' канын сорып, оныла кожо кандагы дьугуш оорудын' микробын сорып дьат. Онын' кийинде олор су-кадык кижини тиштеп, ол ооруды ол кижиге дьугуштырып дьат.

Сыпной тифтин' дьугуш оорузын кандый курттар таркадып дьат? Шин'деп кьргени ажыра, сыпной тиф, ару— чек эмес улус ортозында таркап дьат деп билдирилген.

Удай берген тужунан' билдирилгени аайынча болзо, сыпной тиф бар дьерде бийт тоозы кьптёери кыйалта дьок болуп дьат. Больницааларды кезик улустын' билелерин шин'— деп кьрёрдё, ару—чек туткан больницааларда ла тураларда сыпной тифле ооруган улустын' оорузы олорды кичееп турган улуска дьугары сюрекей ас деп билдирди.

Бийттю болорын дьок эдип чыдабаган дьерлерде ойто кайра ол оорула оорыган улустын' олорды кичееп турган улуска дьугуп турганы кьп болуп турган. Онон' башка ончо шин'жюю ёткюрюп тургандар ажыра, бийттер тоозы астайтан айларда— дьай айларында— сыпной тифле ооруур тоо база астап турганы дьарталган.

Бу айдылган темдектерди ончозын дьууп кьргенде, сыпной тифти бийт таркадып турганы дьарталып дьат.

Бистин айтканыбыс аайынча, баштапкы билдирюди французский ученный Николля, сыпной тифле оору кижинин' бийдиле кижикийикти тиштедип тапкан.

Дье ол дьеткил эмес болгон. Бийт сыпной тифти таркадып туру деп кьню кьргюскедий темдектер керек болгон. Улус ортозында ондый темдекти империалистический дьуудын' дьылдарында алган болгон.

Темдектезе, Германский врач Юригенс дьууда олдыоткон улус ортозында мындый опыт тургускан. Ол дьан'ыс казармага сыпной тиф оорулу улусты суу-кадык улусла

кожо дьатырган, оморды бийтен' арутабаган. База бир башка казармага оору улусты су-кадык улусла кожо дьатырган, де оморды бийттен' чек арутаган.

Учунда кёрёр болзо, баштапкы, бийтю улус болгон казармада кадык улуска оору дьуккан. Экинчи казармада бийт дьок болгон дьерде су—кадык улуска оору дьукпаган. Ол ажыра сыпной тифти бийт таркадып дьат деп учуна дьетири дьарталган болгон (ондый ченемелди улус ортозында ёткюргени негеде дьарабас база бурулу деп темдектеер керек).

Бийттер дьугуш ооруды канайда база кайдан' алгылап дьат

Бийттер дьугуш ооруны кайдан' алгылап дьат?

Дьердин' юстюнде сыпной тиф ооруга дьуктырып алган бийтер бар ба?

Ученыйлардын' шиндери ажыра кёрюнгениле болзо, бийтерге оору дьугуштыратан кара дьан'ыс неме оору кижии. Бир канча дьеткерлю неме сыпной тифтен' дьуукта дьан'ы дьазылган кижии болуп дьат, ненин' учун дезе, баштапкы ёйдё (2—3 недеде) эдинин' изюзи тёмёндёгён кийинде онын' канында дьугуш оору бар болуп дьат.

Ооруганы билдирбей дьен'ил ёткён сыпной тифти база эстен чыгарбас керек. Ол оору ондый дьен'ил ёдёр бол-о, кижинин' эди эбештен' изип база кижинин' чинези бир тоолу кюндерге чыгып турар, кезик аразында быдьяраш чыкпаста. Дье андый оору улустар, бийт ажыра су—кадык улуска ол ооруды дьугуштырар.

Бу дьанынан' анчадала балдарды сюрекей кичеер керек. Балдардын' кёп тоолоры сыпной тифле дьен'ил ооругылап дьат.

Оору дьенил кеберлю сыпной тифле ол эмезе ёскё бё деп билерге оору кижини врачка ийер керек.

Ондый дьенил ёдюп турган сыпной тиф сыпной тиф ооруны таркадарына дьаан учурлу. Ол билдиртпей артып калала дьан'ыдан' улуска таркаарына аргалу.

Сыпной тифле оору кижинин' оорузын бийт, су—кадык кижиге дьугуштырарга не керек?

Бийт эн' баштап оору кижини тиштейле, онын' канын сорып алар учурлу, ол тушта ол канла кожо ол бийттин' и чине дьугуш ооруны баштадатан микроб кирип дьат. Ондый болгоныла бийт бойынын' дьюрюминин' учуна дьетири дьугуш оорулу артып дьат.

Дьан'ыдан' ооруган кижини (5—күнгө дьетире) тиштеген бийтердин' кезигинеле оору дьабшынып дьат депшин'шюден' билдирилген. Оорыганынан' ала 8 күн ёткён кийинде кижинин' температуразы туюжер ёйгё дьетире оору кижини тиштеген бийтердин' ончозына оору дьабшынып дьат.

Онон' кёргёндё оору кижини канчала кирези эрте больницага апарза (госпитализировать этсе) айландыра дьаткан улуска онон туза ончоло кирелюзи дьарт.

Бийттер дьугуш ооруны кижиге канайда кёчюрип дьат

Дьугуш оору дьабшырып алган бийттер су—кадык кижинин' эдинде дьоруу, ол кижиге ооруды дьабшырар эки дьюзун аргазы бар. Эмезе бийт су—кадык кижини тиштеп дьат, ол тушта оорудын' микробы бийттин' тиштеген дьери ажыра кижинин' терезинин' алдына кирип, онон' ары канга кожылып дьат. Эмезе дьугуш оорулу бийт кижини тиштебес, дьанысла дьенилдевер тушта оныла кожо ол дьугуш оорудын' куртын кижинин' эдинде артырып салар.

Кижини бойынын' эдин бойы билдирбезинен' тырмап, оны ажыра бийттин' артырып салган дьугуш оорузын бойынын' эдине тамла дьууктадып, оны ажыра дьугуш ооруды бойынын' канына кийдирип дьат деп дьарталган.

Кезик улус оорыйла, мени бийт тиштебеген, менде бийт болгонын кёрбёгём деп, айдыжып туратаны онон' болуп дьат. Кижиге дьугуш ооруды дьабшырарга дьугуш оорулу бийтин' кыскада ёйгё кижиде болгоны дьеткил болуп дьат. Кезик аразында мындый болуп дьат. Сыпной тиф оору дьок дьерге, ёскё деревнеден' эмезе городтон', сыпной тифле оорулу кижиле кожо болгон, онон' оорулу бийт бойына дьабшындырып алган кижини келип дьат. Ондый кижини алдында сыпной тифле ооруган болзо, эмди оорубазада маат дьок. Сыпной тифле ооруган улус экинчи катап ас ла деген тоозы ооруп дьат.

Мынан' алза онын' дьабшырып экелген бийди ёскё су—кадык кижиге дьабшынып ол ооруды таркадар. Онон' кёргёндё сыпной тиф оорулу дьерден' келген улус бийттерле кожо сыпной тифтин' дьугуш оорузын экелер. Дье оныла коштой бойлоры оныла оорубайда артып калглаар.

Бийт ажыра ооруган кийинде ол оору канайдада дьабшынган болзо, онон' камааны дьоктон' кижини тургу-

зала ооруур эмес. Кижн ондый оорула оорыганын билип алганча бир канча ёй ёдюп дьат. Ол ёй кезик аразында 7 конок болор, эмезе 18 конокко дьедип дьат, кёп сабазында 12—14 конок болот.

Ол кюндердин' туркунына, ол ёйди инкубационный период деп адап дьат, кижн бирде оору деп неме билбей, су—кадык крезн эзенип дьат.

Бийт неден' ёзюп дьат

Бийттер ару—чек эместин' культурный эместин' кёдёчизн база темдеги.

Бийттер табыла берген болзо, оныла дьана баспай база юзюк дьок тартыжар керек, ненин' учун дезе, олордын ёзюмкейлери сюрекей болуп дьат. Кижиге дьанысла бийт дьапшынар болзо, ол кижн мылчага барып изю суула сабынду дьунунбаза, кийимин солубаза керек болзо, канча канча катап онойып кижн бийтеерге ол дьеткил болуп дьат. Бийт бир кюнде онын' дьаткан дьеринин' дьылузы дьарамдьылу болзо, 10—15 дьуук дьымыртка (сирке) чыгарып дьат. Кийимде дьюрген бийт кийимнин' дьиктеринде дьюрюп дьат. Ондо дьылу 30—32 градус болып дьымыртка чыгарарга дьарамдьылу дьер табылып турган керегинде, ол кийимди арутап кичебес болзо, ондо кёп тоолу бийт дьуулар деп билер керек.

Сыпной тифла тартышты дьенилю ёткюрерге бийтерди дьок эдер керек, ого катап табылар аргалу дьайм бербес керек.

Бийттер канайда дьюрюп база ёскюлеп дьат.

Ёштюле тартышты дьен'юлю, чын ёткюрерге, ол эмезе онын' табыларчына буудак болорго, онын' чыдамкайын, дьюрген дьерин билер керек. Сыпной тифле тартыжарга бийттер канайда бюткен, олор канайда дьюрюп дьат, кандый дьерде олорго ёзёргё дьенил, олорго кандый неме дьеткерлю—оны ончозын билер керек.

Кижиде бюткен бийтер 3 дьюзюн болгылап дьат, баштын', киймнин', база кабактын. Бийтерди онойдо дьюзюндеп бёлюгени олордын' турлу дьерлеринен' улам, ненин' учун дезе, олордын ончолорынын' кеберлеринде, дьюрюмдеринде бойы бойлорына тюнейлери кёп.

Сыпной тифты таркадарга эн' учурлузы киймнин' бийтери. Баштын' ла кабактын' бийтери турлу дьерлеринен'

арга дьокло деген ёйдё барглап дьат. Онын' керегинде киймин' бийтеринен' оlorдын' дьеткерлери ас.

Бийттердин' ёзюп-кёптёери мындый. Бийт дьумыртка салып дьат, онын' ады сирке. Киймин' бийттери сиркени киймин' бюктемдеринде салып дьат. Сиркелерден' личинкалар дьарылып дьат.

Личинкалардын' кеберлери дьаан бийттерге ткн'ей, дье оlorдын' башказы оlor дьаан бийттердин' сындары кичинегинде. Оlor сур ён'дю болор, онын' керегинде дьетире кёрюнгилебей дьат.

Личинкалар юч катап тюлеглеп дьат, онын' кийнинде дьаан бийт болуп дьеткилеп дьат. Дьумырткадан' чыккан кийнинде 15 кюнин' бажында бойы дьумыртканы тёрёгёдий дьаан бийтер болгылап ёскюлеп дьат. Соок болор болзо, оlorдын' ёзюмлери база тёмёндёёр.

Киймин' бийтери орто тооло тоолозо 35 кюндерге дьуук дьургилеп дьат.

Киймин' бийтери киймдердин' бюктемдеринде, оlorго дьарагадый дьылу (32 градус) дьерде дьургилеп дьат. Бийт курсактанып аларга (канды ворорго) бир конок туркунына 2-3 катап кижинин' эдине келет.

Су-кадык бийт бир минуттын' туркунына 30 сантиметр, ёскёртип айтса $\frac{1}{3}$ метр дьерге дьылар. Бийтин' чыйрагы база дьылбазы дьылула соокло тудушту.

Бийтердин' дьаткан кижизинин' эди ёткюре изип турар болзо, оlor энчиклебей, кыймыражып, кийимнин' ич дьанынан' кийимнин' тыш дьанына, юстюндеги кийимге чыкклап дьат. Ол ажыра оору кижинин' бийтери айландра улуска кёчёргё дьен'илделип дьат.

Качан кжи ёлгён тарыйын, кижинин' эди сооп турар болзо, оlor база дьылыжып дьат. Онын' керегинде сыпной ти фтен' ёлгён кижиге тийери ол эмезе сл ёлгён кийнинде башталкы ёйдё онын' дьаанындада болорго коркушту, ненин' учун дезе арткан бийтер ёлгён кижиден' айландыра турган улуска барглап дьат. Тамла соогон туркунына бийтер кыймыктаыглабай барат, дье ондыйда болзо, недеlege дьуук тюрю артклап дьат.

Кижиде дьурген бийтер онын' каныла курсактангылап дьат. Бийтер арга дьок болуп (кжи кийип дьурген кийимин уштуп салза) торологлаза ёлглеп дьат. Дье оlorдын' ёлёри дьылу, сооктон' болор. Дьылудын' температуры 30 градустан' бийик болзо, ачана бийтер 1-2 кюнен' артык дьадып болбос. Анчадала тёмён соок температура тужунда ачана бийт узак ёйдин' туркунына ёлбей дьат.

Сыпной тиф оорулу кижинин' киймдерин тура температуразында тударга дьеткерлю. Ол тушта бийттер неде-
ледеп' база оноп' кеп ёйгё дьадып, сыпной тиф ооруды
таркадары маат дьок.

Бийтин' тынып тынары тыш дьаны дьаар бюткен
системалу трубочколор-юйттер-дыхальцалар ажыра ёдюп
дьат. Узак ёйдин' туркунына тынар кей дьок болгондо,
бийтер керектеглебей дьат. Темдектезе, бийтерди 2 ко-
ноктын' туркунына сууга тудар болзо оло алдырышпай
дьат, кислород кей дьок бийтер 2-3 конокторго алдырыш-
бай дьат.

Оноп' кёргёндё, бийттер торолоп алдырышбай дьат,
оноп' болгый кей дьоккодо бир канча ёйгё чыдажып дьат.
Анчадала бийттердин' дьымырткалары-сиркелер сюрекей
бек.

Бийтердин' дьымырткалары--сиркелер тыштынан' ан'-
ылу кабыкту керегинде, олоды канайдарда болзо, тургу-
за ёлбёй, бир канча минут ёткён кийнинде ёлгюлеп дьат.
Температура „0“ градуска дьуук болор болзо, сиркелер,
бир недеlege дьуук алдырышкылабай дьат. Сиркелерди
10 минуттын' туркунына керосинга, бензинга сугарда
болзо, алдырышпай дьат.

Керосин, бензин, нафталин деп немелер эн' баштап
бийтерди ёлтюрбей дьан'ысла тумалап дьат. Бийт тумала-
нган кеминде кыймыктанглабай дьат. Ол ёлгёнгё тюн'ей
боло берер. Чындап кёрёр болзо, бийт „талыкшырап“
дьат, оны дьуюлтип турган ёй ёткён кийнинде ойто он'
донып келет. Талыкшырап калган бийти онын' карды
кыймыктап турганынан' билип алар арга бар, онын' кыймык-
тап турганы дегинде кёскё кёрюнер. Бийти узакла ёй-
дин' туркунына керосинга ол эмезе бензинге тудар болзо
дьан'ысла ол тушта ол ёлюп дьат.

Кижинин' эдинде бюткен дьюзюн—дьююр куртарды,
оныла кожо бийтерди канайда дьок эдетенин бис дьакшы
билерибис. Олоды дьок эдерин дезинсекция деп адаар.
(Дезинсекцияны канайда ёткюрерин мынан' ары айдып
берерибис).

Сыпной тифтан' канайда чеберленер

Сыпной тифты таркадтан кара-дьан'ыс неме бийт
болуп дьат. Дьан'ысла бийт ажыра сыпной тифле оорыыр
арга бар. Кайдала бийттер дьок болзо, анда сыпной тиф
болбос. Онын' кёргёндё сыпной тифтен' чеберленерге бийт-
тен' чеберленер керек.

Биледе ол эмезе коштой дьаткан улуста бийтю кижі бар болзо, озор бийди дьокто кижиге дьедип келер. Бийт коштой отуруп иштеп отурганда дьерден (оныла дьуук болор болзо) дьылып келер.

Сыпной тифтен' чеберленерге дьан'ысла бойы гигиенанын' правиладын кичеер эмес, дье дьюрюмнин' гигиенический кемдьюзин ончо коллективте, темдектезе бастыра колхозто дьайылбазын деп кичеер керек.

Сыпной тифле тартыжатаң тартыш--ол бийтен'кейле тартыжар тартыш деп база катап айдып турубис.

Санитарная обработка

Бийттерди дьок эдип кыратаны санитарный обработка ажыра болуп дьат. Санобработканын' учуры мындый.

Чачты кыскарта кезер керек. Оны кыскарта кезер кююни дьок болзо, чачты дьазап керосинла чыктайла башты платла буулап дьат. Керосинла дьетире ёйдин' туркунына чыктаар болзо, ол дьан'ысла бийттен' болгой сиркениде ёлтюрюп дьат. Дьарым час бажында платты чечеле башты изю суула сабын'дап туруп канча катап дьунар керек. Ол тушта чачты оттон' чеберлеер керек.

Онын'ла кийнинен' ару изю суула сабын'дап туруп, бастыра бойын дьунуп дьат (мылчага барары). Онын' кийнинде ару бийди дьок киймле тыптынан' кийер киймдер кийгилеп дьат.

Турада ёдюп турган болзо, киймди щелокту (кюл чейген) сууга дьарым час туркунына кайнадып дьат, ол эмезе оны, киймдерле кожо от салган орус печкеге сугуп дьат.

Дезинсекцияны орус печкада ёткюрери

Орус печканы дезинсекцияга тузаланарга турган болзо, оны калаш быжыарга турган кирелю от салып дьылыдып дьат. Качан онын' стенелери база онын' поды, темдектеп айтса $\frac{3}{4}$ тын'ыда бороро берзе, печька белен болгоны ол.

Печьканын' ончо бойын база кийни дьанындагы стенелери бюткюлге бороргончо кызыдарга дьарабас, ол тушта киймдер кюйерге маат дьок. Печька дьылыган кийнинде ондо арткан турундарды ла косты онон' чыгарып дьат. Печькала трубаны дьаап ийер, ол не керек дезе баштапкы изю астап печьканын' юстюне изю бир тон'ей болуп дьайылар, онын' кийнинде киймди дезинсекция эдерге печькага сугарга кем дьок.

Киймди тударга эптю болзын деп дьалбак доска ол эмезе агаш рамалу болор керек. Дьалбак агашка эмезе рамага суулайла ойто сыгып салган бёс дьайар.

Ол дьалбак агаштын' туркунына киймдерди эн' тыгыш эмес, 4 катаптан' кёп эмес эдип дьайар. Онын' юстюнен база дьартыгынан' онойдо ок суулайла сыгып салган бёс салар.

Ол кийимди дьайган дьалбак агашты эмезе раманы печькенин ичине кийдирип кирпичтерден' эмезе таптардан' бийик эмес очок эдип ого тургузып дьат. Печьканы заслнокала дьазап дьаап ийер. 30 минут ёткён сон'ында печьканы ачып, киймдерди чыгарып дьат. Бар бийтерди кырып, дьок эдерге бу ёй дьеткил.

Кийимди онойдо кызыдарын бир карунча бир канчада катап этсе кем дьок. Ол тушта ол баштапкы юч изидюди дьан'ысла ичинен' кийер киймнен' эдер керек. 4-чи катап изидиштен' ала тыштынан' кийер киймнен' баштаза кем дьок. Тереден' этьен кийимди кийине артырып (дьаш келиштире айтса сегизинчизине), ол ненин' учун дезе сюрекей изю тере киймди юреп дьат.

Тюктю тере киймди тюгин тыштында эдип ан'тарала тюнинепечькага артырып салза артык. Печька соогон сайын, бийти ёлтюрерге ончоло кирелю ёй керек.

Онын' керегинде кийин дьанында печькага сугар тушта оны ондо тудары там узап 45 минуттан' 1 часка дьедип дьат.

Киймди печькага кызыдып божогон сон'ында, оны дьазап кёрюп дьат. Ошон' тюрю бийтер табылар болзо, дезинсекцияны катап эдер. Оныла коштой, обработканы ёткён кийим ётбёгён киймдерге кожылбазын деп кичеер керек. Обработканы ётпёгён киймин' бийттери ёткён киймге келери маат дьок.

Ёткюречи-мылчалар

Бижини бийтен' арутаар дьанынан' эн' ижемчилю арга ёткюречи-мылчалар кемерлю санитарный обработкалар болуп дьат.

Ондый мылчалар дегин мылчалардан' нези башка?

Дегин мылчага дьунунарга келген кижикиймин чечер дьерде чечинип, онын' кийинде дьунунар дьерге барып дьунунып алала кийинер дьерге ойто келип дьат. Мында дьунунарга келген кижикиймин' кийер ару кийим кийип, дье юстюнен' алдындагыла кийимин катап кийет.

Ол кийип алган кийимде бийт бар болоры маат дьок, олар ойтоло ару кийимге дьылгылап келглеер, ненин' учун

десе олар курсак бедиреп кижинин' эдине дьуук болорун кичеглеп дьат. Бу дьанынан' кёрёр болзо, мылчага оной-до кыргенинин' тузазы дьылыып дьат.

Ёткюречи кеберлю мылчалардын' иштери ондый эмес, оной' башка болуп дьат. Ондый мылчалар ан'ылап кёрёр болзо, 3 бёлюктю болуп дьат.

1-кы кийимди чечер кыбында келген кижин кийимин чечип дьат. Мында, оныла коштой кыпта парикмахер болуп дьат, ондо улус чачынкестиргилеп дьат. Мылчага келген кижин чечинеле, алдында ла юстюнде кийер кийимин анылу камерага-дезинсекторго табыштырып дьат. Дезинсектор—ло изю эмесе кандый бир ёскё газ ажыра куртты дьок эдетен анылу камера. Камера чын иштезин деп оны билер улус эдип дьат, ондо бу кереке дьакшы юреген улус иштегилеп дьат. Ёткюретен мылчаларды дьазаары керегинде дьакаруды санитарный врач берип дьат. Онын' кийинде мылчага келген кижин 2-чи дьунунар комнатага кёчюп дьат. Дьунунуп алган кийинде кийимин чечкен кыпка катап келбей, 3-чи кийимди кийер кыпка келип дьат. Мында, ол кижин табыштырган кийимин, ол мылчага дьунунганча дезинсектордо дезинсекция ёткён сонында алып кийинип дьат. Дезинсектор онын' кийимди алар бёлюги кийимди чечер бёлюгиле, кийимди ойто алар дьаныла тудушту эдип дьазап дьат.

Санитарный обработканын' бу эу-сюмези эн' дьакшы база ижемдылюзи болуп дьат. Онын' керегинде кажыла колхоз ондый кеберлю общественный мылчалу болор учурлу.

Качан бистин' деревнелер башка-башка алдынан' хозяйстволордон' турар тушта деревнелерде ондый кеберлю мылчалар болор деп бодоор арга дьок болгон. Дьан'ыстан' дьаткан крестьяндар бойына эмесе айылдаш дьаткан бир кезек тоолу тураларга дьеткедий дьаан эмес мылча тударга кюдьюренген. Озогы тушта оны сананарга болбогон, деревнелерди эмди кёрёр болзо, качан колхозторго материальный база культурный ёзюм дьанынан' ончо аргалары бар тужунда керек сран'ай башка болуп дьат.

Тура ичинде дьюзюн—дьююр паразит куртарды канайда дьок эдер

Улусты санитарный обработка ёткюргениле кожо тура-да дьаткан неменин' ле инвентардын' обрабтказын ёткюрюп дьат. Ол тушта ойчо—куртар—паразиттер: ¹клаттар, сегерткиштер, таракандар кырылар.

Дезинсекция ёткюрерге эн' тузалу арга газовой арга. Туранын' бастыра кыптары онын' ичинде бар немелерле—мебельдериле, тежётёриле, киймдерле кожо дьазап дьайылып, сернистый газла ол эмезе хлорпикринла обработка ёдюп дьат.

Дезинсекция ёткюрерге турада керектю сернистый газ аларга ан'ылу аппаратта эмезе сковородаларда сан'ысты хлорпикринле ёртёп дьат. Хлорпикрин—дьенил кургап таркайла бийтти ёлтюрюп дьат.

Ондый дезинсекционный обработканы дьанысла анылу отряд ёткюрюп чыдаар. Газовой дезинсекция ёткюрер тушта турада дьаткан улус ончозы ёскё турага кёчюрюлер учурлу. Ол ненин' учун дезе хлорпикрин—сюрекей коронду чейилте, оныла ёткюрер ишти дьанысла дьакшы юренген улус противогазту ёткюрюп болор.

Газовой дезинсекция ан'ылу дезинсекционный отрядтарлада ёдюп турган болзо, ол отрядтын' ижине керектю болушты дьетирер керек. Газовой дезинсекцияны дьенюлю ёткюрерге, дезинсекция ёдюп турган тураны кей кирбес эдип дьазап дьабар керек.

Дьарык, юйт артар болзо, газ чыга берер, онон' улам керектю тузазын дьетирюп болбос. Онын' керегинде дезинсекционный отрядтарга ончо кёзнёктёрди база эжиктерди, льыртык дьок эдип дьелимдеерге болужар керек.

Турада бар дьарыктарды туранын' тыш дьанынан' балкашла эмезе алебастрла сюртюп бюдюндеер керек. Ол дьарыктарды туранын' ич дьанынан' бектебес керек, ненин' учун дезе ондый дьарыктар кёп сабазында дьюзюн-дьююр куртарла кемирчектердин' уялары болглап дьат. Ол дьерлерге газ кирер эдип ачык артырар керек.

Туранын' потологында дьарык база ачык дьер бар болуп ол ажыра газ чыга бербезин деп кичеер керек. Тюнюкте дьарыктар бар болзо, юстюнен' чыкту тобыракла дьабар эмезе бар дьер тобыракты чыктап салар. Дезинсекция кышкыда ёдюп турган болзо, дезинсекция отряды ижин баштаар алдында турага от салып ичин дьылыдар керек. Туранын' ичи дьылу болзо, сернистый газ эмезе хлорпикрин ёткюр болорына дьемештю.

Дьезинсекция ёдюп турган турадан' улусла малды ырадарын кичеер керек. Хлорпикринла сернистый газ ончо тынду немени ёлтюрглеп дьат. Оныла кожо ончо курсактарды чыгарар керек. Темирден' эткен немелерди чыгарып салар керек. Ончо киймдерди, ичинен' кийер киймдерди, мебельди, аяктарды турада артырар.

Дьурт дьерде дезинсекционный камера дьок болзо, газовый дезинсекцияны ёткюрер арга дьок болзо, чыкту дезинсекция ёткюрүп дьат.

Бу арганын' учуры мындый, алдында айдылганы аайынча киймди щелокло $1/2-1$ частын' туркунына кайнадып дьат. Кандый бир шылтак болуп киймди кайнадарга болбос болзо, 3—5 проценту сабынла нафтаннн' чейилтезине 10—20 частардын' туркунына тудар, 3—5 проценту сабын'ду крезоловый чейилтеге, сабынду сомвентовый эмезе нафтализолдын' чейилтезине тудар. Чейилте сюрекей изю болор учурлу. Ончо керек чейилтелерди дезинсекционный отрядтан' эмезе аптекадан' алар.

Кийимди онойдо кичемелдү чыктап божогон кийнинде дьунуп дьат.

Юстюнен' кийер киймнин' бюктемдери дьиктерин дезинсекционный чейилтеле чыктаган щеткала эмезе бёсле арчып дьат.

Алдынан' база юстюнен' кийер кийимди дьякшы кызыткан утюгла тюзеткенинен' дьаан туза болуп дьат. Киймнин' бюктемдерин база дьиктерин дьазап тюзедер керек.

Туранын' ичин, мебельдерди, полды, орындарды кандый бир дезинсекционный чейилтеле дьазап арутап алар арга бар. (10 проценту сабын—крезоловый чейилте эмезе 10 проценту нафтализол чейилтезине). Изю щелокло полды, орындарды база бастыра мебельдерди дьунзада кем дьок. Стенелерди черетеер керек.

Дьюзюн дьююр куртарла тартыжар тартыш качан оны ончозын бир каруунчала болзо, олло тушта дьен'юлю болор. Дьаткан тураны кичемелдү арутаарын, киймди, дьастык тѣжѣккѣ дезинсекция эдерин база улусты кайчылаарын, мылчада дьунарын дьанысла кюнде ёткюрер керек.

Общественный кийим дьунар дьер (прачечныйлар)

Колхозтор дьылдар тоозына байыглап дьат. Дьадын—дьюрюм ёскѣниле коштой культура база ёзюп дьат. Юй кижии базынчык, бойынын' адазынын' эмезе ёбѣгѣнинин' кулы болотонынан' айрылган.

Юй улус колхоз ижине эр улусла тюней кирижи дьат. Ол юревич, дьон ижине эркиндю кирижер кююндю. Ол аргазы келишкенче тура ичинде онын' мойнында, эр кижиге камааны дьок болуп артып туратан иштен' айрыларга дьат. Ол ондый чаптыкту иштин' бирюзи турада оны эдерге керекти дьежели дьок ёткюретени кийим дьунары.

Онын' керегинде кажыла колхозто общественный мылча тудардан болгой, база общественный прачечной тудар керек. Ондый прачечнойды (кийм дьунар тураны) мылчала коштой тутса дьакшы. Мылчага керектю изю су кийимди дьунадарда тузазын дьетирер.

Колхозчы юй кижидьакшы—эпту туранын' ичинде теп туруп, кийимди бойынын' туразында дьунганынан' бирканча кирелю ас ийде—кючин чыгарар.

Общежитияларда кандый керектерди ёткюрер керек

Сыпной тифле тартыжар тушта эн' кичемелди общежитияларга (туралар тудуп турган ишмекчилердин', юричиктердин' база ёскёлёрдин'де) тудулып дьаткан тураларына дьетирер керек.

Кёп улустар дьуулып алып бойы-бойлоры дьуук тийжиц турган тураларда сыпной тифтин' дьугуш оорузы дьапшынарга сюрекей дьеткерлю. Дьуунтылу улус дьаткан турада дьан'ысла кижидьондый оорула ооруганы айландра ончо улуска сюрекей дьеткерлю.

Онын' керегинде общежитияларда ару-чек дьада керегинде некекте сюрекей дьаан. Ол айдылган кичемелди неме кирелю кичеебеген болзо, мындый иштен' баштаар керек. Ончо общежитияда арутаар ишле дезинсекция ёткюрюп дьат. Оныла коштой ондо дьаткан улус ончозы санитарный обработка ёдюп дьат.

Дьетире ёткюрген санобработка бир айда бир катаптан' ас эмес ёдёр учурлу. Курттар табылар болзо, санобработканы онон' камааны дьок катап ёткюрюп дьат.

Кижинин' ару-чек дьюрери бюткюлинче база бастыразы ёдёр учурлу. Общежитияда дьаткан улусон коноктон' ас эмес мылчага кирип, кийимдерин солуур учурлу. Общежитияга дьан'ыдан' кирип турган улус ого кирер алдында санобработканы дьетире ёдёр учурлу.

Общежитияда дьада керегинде бастра эжилер кыйалта дьоктон' бюдер учурлу. Колдорында общежитиялу хозяйственный органдар онын' эжизин бюдюрерине тузазын дьетирер учурлу.

Общежитияда дьаткан ончо улус мылчага барып турзын деп хозяйственный органдар кичеер учурлу. Колдорында общежитиялу хозяйственный органдар, олардын' тураларында дьаткан улус ондо кийимдерин дьунунар прачечнойлу болорын кичеер учурлу.

Ишмекчилердин' барактарынын' онойдо ок дьастык—тёжэктёринэ, кийимдеринэ, дезинсекция эдерин хозяйственниктер тезээр учурлу. Оны ёткюрерге барактарда санобработка ёткюрерге керектү дезинсекционный камераны, дезинсекция ёткюрер улусты ла ондо иштеп бойлорунун' чодына тудар учурлу.

Сыпной тифле оору кижии табылза, ол тушта нени эдер

Кажы бир кижии тын'ыда оорый берзе, ол кижини больницага аткараар эмезе врачты кычыраар керек. Оору кижиге кычырган врач келгенче ол кижии дьаткан турага туура кижии кирбес учурлу. Оорыган кижинин' билезинин' улустары айлашу улустарла дьолыгышпай онон' качар керек.

Оору кижини сыпной тифле оорыган деп врач ан'ылаза, оны бирде токтом дьоткон больницага аткараар керек. Оору кижини ёскё улустан' бёлюп, дьуукта больница дьок болзо, врачтын' шин'и ажыра дьазаган дьугуш оорулу улус дьадар башка турага оору кижини бёлюр керек.

Оору кижини су-кадык улустан' бёлюри ёскёртип айтса госпитализация эткени (олорды больницага дьатырарын) олоору онон' ары таркабазын деп кичееп турар учурлу. Сыпной тиф оорулу кижии кадык кижиге дьуук болуп, оныла тийижер болзо, ол ооруды дьуктурып аларга дьенил болор.

Сыпной тиф оорулу кижини больницага апарар тушта, ондо бийт бар болгодый болзо, ол су-кадык кижиге дьапшынбазын деп кичеер керек. Дьолдо ёскё улустын' туразына кирер учур дьок. Оору кижини тартар тушта, оны тарткан абырага, эмезе чанакка тёжёк эдип дьайган саламды эмезе ёлён'ди больницага оору кижини дьетирген кийинде тургузала ёртээр керек. Оору кижинин' тыштынан' ла ичинен кийген кийимдерин дезинсекцияга табыштыраар. Сыпной тиф оорулу кижини больницага дьатыраар алдында ол санобработка ёдёр. Онын' тыштындагы ла ичиндеги кийген кийим дезинсектордо бийттен' арутап дьат. Оору кижинин' бойын дьунала ару кийим кийдирип ару орынга дьатыраар.

Ол оору кижиле оны айландыра дьаткан улуста бийтер дьок болзо, ол оорудан' ёскё улуска дьеткер дьок.

Оору кижии больницага барган кийинде онын' дьаткан туразында дезинсекцияны дьетире ёткюрүп дьат. Ондый

дьерде дезинсекцияны сюрекей кичемелдү ёткюрери дьарт болуп дьат.

Бу ишти ёткюрер тушта, оны кичемел дьок ёткюрери дьан'ысла оорыган кижинин' билезине дьеткерлю болордон' болгой, айылдаш дьаткан улускада дьеткерлю. Оорыган кижинин' билези ле онын' дьаткан туразына санобработканы ёткюрген кийнинде бийт табылза, ол ишти база катап ёткюрер керек.

Сыпной тифла оорулу кижии табылган сон'ында ол кижинин' дьаткан дьурт дьеринде (селодо, поселкада) аручек дьадары учун кампания ижин тын'ыдар керек. Дьаан болушты, келген банно-дезинсекционный отряд дьетире, ол поселкада дьаткан албатынын' овчозын мылчага дьунарын, чачтарын кезерин тезеёр, сыпной тиф оорулу кижии дьаткан тураны онын' тыштынан' база ичинен' кийген кийимдерин дезинсекция ажыра ёткюрер. Банно-дезинсекционный отрядын медицинский участок эмезе районный здравоохранения бёлюги ажыра кычыраручурлу.

Ол отряд албатыны мылчага дьунарын тезеёр. Онын' керегинде бар мылчаларды эмезе кандый бир тураны мылча эдип колхозтын' правлениязына, совхозтын' дирекциязына ёскёлёринде болзо кестеп чыгартып алып келиштре дьазап удурымга тузаланып дьат.

Отряд дезинсекция ёткюрерге бойыла кожо алып дьюрер дезинсекционный камерала тузаланып дьат. Отрядтын' дезинсекционный дьеёжёзиле аппаратары дьеткил болор учурлу.

Айдылганы аайынча, санобработка дьанысла улус кийимдериле кожо ёдёр эмес, дье турада ол карунча база ёдёр учурлу. Дезинсекция дьанысла ол тужунда тузалу болор.

Дьугуш ооуулу бийт кижии тиштеген ёйдён' ол оору кижиге дьайылганы билдирер ёйгё дьетире 10-12 кюн ёдюп дьат. Онын' керегинде сыпной тифле оорыган кижини су-кадык улустан' бёлюп база дезинсекцияны ёткюрген кийнинде, ол турада дьаткан улустан' 10-12 кюндердин' туркунына дьаныдан' улус оорууры маат дьок.

Экинчи дьанынан', турада дьаткан улусты оору дьукбас эдип кичеген кийнинде, ондо сыпной тиф оорулу кижинин' канын соргон эки-дьаныс бийтер тюрю артылап калза, ол тушта олор 30-40 кюндердин' туркунына ёлёр кюни дьеткенче дьугуш оорулу болор, ол ажыра ооруды дьаныдан' улуска таркадар.

Онын' керегинде оорыган кижинин' туразы 30-40 кюн-

дердин' туркунына врачтын' эмезе фельдшердин' шининде турар учурлу. Дьенилде оору билдирер болзо, кыйалта дьок врачка кёргюзер керек. Кажыла эди изип оорыган кижии сыпной тиф оорулу болор деп тан'аркадып, тургузала оны бөлүюр учурлу.

Сыпной тифле тартыжарга дьон улустын' болужы

Дьон улус болушбас болзо, сыпной тифле тартыжарга сюрекей кюч. Онын' керегинде совхозтордо, колхозтордо база ёскёдё улус дьаткан дьерлерде тёзёлип турган здравячейкалары ла общественный санитарный уполномоченныйлары ару чек дьадын учун ёдюп турган дьюзюн-дьююр мероприятияларга эркиндю болужар учурлу.

Здравячейкаларла дьон улустын' санитарный уполномоченныйларынын' кичееп бюдюрер задаказы-дьон улусты сыпной тиф оорудан' корулап алары. Кажыла колкючиле дьаткандар ару чек дьадары учун ончо дьанынан' кичеемелдю тартыжарын текши билдиртер керек. Кажыла кижиге ол кичмеелдин учурын айдып берер керек.

Онын' керегинде дьартап айдып берер ишти элбеде ёткюрер керек. Медицинанын' врачтар база ёскёдё медицинский ишчилери лекциялар кычырып, беседалар ёткюргилеп, кинофильмдарды кёргюскилеп, ару чек учун канайда тартыжарын, дьартап айткылап бергилеп турар учурлу. Здравячейкалар ла дьон улустын' санитарный уполномоченныйлары бастыра бу санитарно-просветительный ишти тёзёп, угар улусты сонуркадар учурлу. Ол санитарно-просветительный ишке болушты юренчиктер дьетирер. Олор бойлорынын' билелеринин' ортозында ару—чек учун тартыжары керегинде дьартап айдып берерине база бийтебеске нени эдер ол иштерди ёткюрерге тузаларын дьетирер.

Дьон улустын' санитарный уполномоченныйлары здравячейкалары общественный мылчалар, парикмахерскийлер, кийим дьунар прачечныйлар тудылзын деп некежип дьат. Улустар санитарный обработка ёдётён мылча тудылзын эмезе дегинле мылчаларда дезинфекторлор бар болзын деп кюдьюренгилеп дьат. Олор, мылчаларда ару чек болорын, мылчалар тутагы дьок иштеерин, олор дьунунарга улуска эптю болзын деп кёргюлеп турар учурлу.

Балдардын' сыпной тифла ооруганы сюрекей дьенил болор. Олордын' оорыгандары билдирбей артып калып, онон' улам оору улус ортозында оору кату ёдёрине шылтак болоры маат дьок.

Онын' керегинде здравячейкаларла санитарный уполномоченныйлар бойларынын' анылу кичемледерин балдарга дьетирер учурлу.

Балдардан' бийтер табылар болзо, олорды дьунып, чачтарын кыскарта кезер керек. Юренчиктердин' бийтегендери табылза, ончо юренчиктердин' чачын кезип база мылчага дьунар керек.

Дьурт дьерде сыпной тиф оору башталза, ол тушта здравячейкалар ла санитарный уполномоченныйлар ол ооруды тургузала таркатпай токтодорына бойларынын' ончо кючтерин берер учурлу.

Ондый оору башталза, здравячейкалар ла санитарный уполномоченный кюнюн' сайын тураларды кёрип, оорыган улусты ончозын тургузала врачка айдып турар.

Здравячейка ла общественный санитарный уполномоченный сыпной тиф оорулу кижини туразына артырбас учурлу, дьуртсоветле база ёскёдё советский органдар ажыра оору кижини больницага апарарын некеер учурлу.

Здравячейкала дьаан улустын' санитарный уполномоченныйлары дьезинфекционный отряд оору табылган тура да дезинсекция ёткюрерге керектю болыштарын дьетирер учурлу. Олор ончо улусты очередьтер ажыра мылча ажыра санитарный обработка ёткюрерге онойдо ок болужар учурлу. Мылчада дезинфекционный камер эдер керек.

Банно дезинфекционный отряд келзе здравячейка ого керектю болужын дьетирер учурлу.

Заключение (учап айтканы)

Каан дьаны биске уур наследие— тюремик, бичик билбес карануй деревне артырып салган. Коммунистический партия ойгор база улу Сталинга баштадып, бистин' кёп миллион крестьянствоны аргалу база ырысту дьюрюм дьолына чыгарган.

Эмдиги колхозник каан россиязы тужундагы дьалдыр, керекти он'добос крестьянинга тюн'ей бе? Алдындагы ёйде саавчы, оны башкарудын' члендери Кремльде кюндюлеп туштажып, онын' мергендю ижи учун орденле—эн бийик наградала наградить эдер деп сананарда аргазы бар болгон бо?

Бистин' орооннын ийде—кючиле ончо колкючиле дьаткандарынын' дьадын—дьюрюми кюнин'ле сайын ёзюп дьат.

Аргалу дьюрюмле коштой колхозто албатынын' культурный ёзюми база кёдюрюлип дьат. Качан кижинин' дьа-

дыны дьакшы болзо, ол тушта онын' керексинери кѣптѣп дьат. Ол культурный дьадыла дьадарга дьат.

Культурный дьадыннын' кыялта дьок темдеги ару — чек дьадын болуп дьат. Ончолу болор учурлу Бистин' эдибис, ичинен' база тыштынан' кийген киймдерибис ару болор учурлу. Дьаткан база иштеп туган тура ару-чек болор учурлу.

Кирлю дьаткан, дьюрюминде ле бойынын' иштеп турган дьеринде ару-чек дьюрерин кичебей турган кижии культурный кижии деп бодолор учуры дьок.

*Перевод с русского
на ойротский язык.*

БАЖАЛЫКТАРЫ

	Стр.
Кире сёс	3
Сыпной тиф канайда ёдюп дьат	4
Сыпной тиф—дьугуш оору	5
Сыпной тифтин дьугужы кайда болуп дьат	6
Сыпной тиф канайда таркап дьат	7
Бийтер дьугуш ооруды канайда база кайдан алгылап дьат	8
Бийтер дьугуш ооруды кижиге канайда кёчюрп дьат	9
Бийт неден ёзюп дьат	10
Бийтер канайда дьюрюп база ёскюлеп дьат	10
Сыпной тифтан канайда чеберленер	12
Санитарная обработка	13
Дезинсекцияны орус печка да ёткюрери	13
Ёткюречи-мылчалар	14
Тура ичинде дьюзюн-дьююр паразит куртарды канайда дьок эдер	15
Общественный кийим дьунар дьер (прачечныйлар)	17
Общежитияларда кандый керектерди ёткюрер керек	18
Сыпной тифле оору кижы табылза, ол тушта нени эдер	19
Сыпной тифле тартыжарга дьон улустын болыжы	21
Заключение (учап айтканы)	22

Баазы 15 акча
Цена коп.

2 620 6

ЧТО ЗА БОЛЕЗНЬ СЫПНОЙ
ТИФ И КАК С НИМ БОРОТЬСЯ

На алтайском языке